

Маковська О. А.

доцент кафедри філософії, політології та українознавства
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОНІТОРИНГУ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Останнім часом моніторинг освіти як засіб вивчення освітніх систем став водночас об'єктом теоретичних досліджень і сферою педагогічної діяльності.

Методологічні засади моніторингу освіти та різних аспектів побудови й організації діяльності моніторингових служб вивчали багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Багато наукових робіт, присвячених цим питанням, належить вітчизняним дослідникам. Це пов'язане з тим, що, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., проблема моніторингу освіти, зокрема загальної середньої, стала для України дуже актуальною. У «Абетці директора» моніторинг є однією із складових розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти [1]. Відповідно до наведених у абетці рекомендацій для вивчення якості освітньої діяльності у закладі можна використовувати моніторинг: 1) навчальних досягнень здобувачів освіти; 2) педагогічної діяльності (спостереження за проведенням навчальних занять); 3) освітнього середовища (санітарно-гігієнічні умови, стан забезпечення навчальних приміщень, безпека спортивних та ігрових майданчиків, робота їдальні та буфету, вплив середовища на навчальну діяльність тощо).

Поняття моніторингу досить складне і багатогранне. Воно походить від латинського *monitor* – той, що нагадує, наглядає, застерігає. Уперше це поняття було використано в ґрунтознавстві, потім в екології (моніторинг навколишнього середовища), а пізніше – і в інших науках: біології, техніці, соціології, економіці, банківській діяльності, психології, теорії управління, медицині, педагогіці та у сфері освіти в цілому.

Незважаючи на широку сферу застосування інституту моніторингу, ще не можна стверджувати, що ця категорія вивчена досить ґрунтовно в усіх сферах життєдіяльності людини. До такої сфери, зокрема, належить сфера освіти та державне управління нею. Останнім часом пропонуються теоретичні розробки та проводяться різноманітні експерименти, спрямовані на створення ефективних методик вимірювання параметрів досліджуваних об'єктів у системі освіти, визначення показників і критеріїв якості навчального процесу.

Понятійний апарат з питань моніторингу в освітній галузі розроблявся багатьма вченими, серед яких В. Аванесов, А. Белкін, І. Бестужев-Лада, І. Гавриленко, М. Грабар, Т. Гранкіна, Н. Кузнєцова і Л. Шибаяєва, Г. Гутник, Г. Єльнікова, О. Коберник, А. Кузнєцов, А. Майоров, Д. Матрос, Д. Полєв, Н. Мельникова, В. Попов і П. Голубков, О. Субетто та ін.

Змістовний аналіз різних підходів до визначення поняття моніторингу в освітній сфері, який був проведений Т. Лукіною у монографії «Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні» [2].

За результатами дослідження виявлено, що дослідники розглядають моніторинг як спеціальну систему, певний процес, технологію; розділяють та об'єднують з процесами оцінювання й контролю; відзначають характерні особливості цього феномена; будують свої класифікації за різними ознаками; пропонують моделі моніторингових систем на різних рівнях освіти для проведення досліджень у галузі оцінки якості освіти тощо.

Незважаючи на те, що інститут моніторингу використовується в різних сферах життєдіяльності людини, розробляється його методологічний апарат, створюються різноманітні засоби вимірювання, це питання не можна вважати вивченим остаточно. Залежно від спеціалізації, фаху та особистих уявлень вченого про сутність згаданого поняття, об'єкта, який досліджується в процесі моніторингу, змінюються його

визначення, цілі, функції, форми проведення обстеження та застосований інструментарій.

Так, вітчизняна дослідниця Г. Єльнікова в монографії [3] розкриває своє бачення сутності поняття моніторингу, описує види моніторингу в освіті і можливості його застосування на рівні окремого навчального закладу та регіону в процесі управління загальною середньою освітою на основі кваліметричного підходу до оцінювання якості об'єктів.

На наш погляд, тлумачення поняття моніторингу освіти Г. Єльніковою та А. Майоровим повніше відображають його зміст. Тому моніторингом освіти ми називаємо спеціальну систему збирання, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробку науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття органами державно-громадського управління відповідних рішень щодо підвищення якості та ефективності функціонування освітньої галузі.

Становлення та розвиток моніторингу як процедури контролю за станом системи освіти в світі має багаторічну історію. У складному процесі його розвитку можна виділити кілька ключових етапів [4].

Перший – 30-50-ті роки ХХ століття. Вперше моніторинг в освітній сфері застосувала в США Прогресивна освітня асоціація (Progressive Education Association), яка досліджувала стан американської освітньої системи. Задля цього у тридцяти школах, що запровадили новий зміст освіти, вимірювали рівень навчальних досягнень учнів, їхні вміння критично мислити й будувати стосунки в колективі. Основну увагу було зосереджено на порівнянні успіхів дітей-випускників цих тридцяти шкіл з їхніми однолітками. Концепцію дослідження розробив видатний американський учений Ральф Тайлер, який уперше в історії акцентував увагу на важливості системного підходу до цієї справи, починаючи від структурування змісту освіти й закінчуючи ефективним оцінюванням

навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не тільки здобутих знань, але й набутих умінь і навичок.

У Європі перші моніторингові дослідження було проведено в Швеції протягом 1952-1959 рр. з метою порівняння ефективності роботи нових об'єднаних шкіл з традиційними [5].

Важливу роль у становленні моніторингу як системи збору інформації відіграв Інститут ЮНЕСКО в Гамбурзі, заснований 1952 р., який започаткував регулярне проведення конференцій з питань діагностики якості освіти.

Поштовхом для початку нового (другого) етапу в розвитку освітнього моніторингу став успішний запуск супутника Радянським Союзом 1957 р. Цю подію США й інші розвинені держави Заходу розглядали як свідчення існування високого рівня компетентності радянських учнів з математики та природничих наук, що стало причиною початку кампанії з перегляду змісту освіти та методів навчання в школах багатьох країн світу.

Другий етап у розвитку моніторингу (60 – 70-ті роки) можна охарактеризувати як період обґрунтування концептуальних засад моніторингу, вдосконалення освітніх індикаторів і початку його проведення на міжнародному рівні. Базуючись на теорії, запропонованій американськими науковцями, на думку яких ефективність системи шкільної освіти є основною умовою для підготування кваліфікованої робочої сили, а отже, й детермінантою добробуту нації, в цей час реалізуються дослідження в галузі теорії соціальних індикаторів з пізнішим охопленням освітніх проблем, для яких індикатори почали розробляти ЮНЕСКО та Організація з економічного співробітництва та розвитку – ОЕСР (Organization for Economic Cooperation and Development).

Саме тоді Відділ порівняльних досліджень у галузі освіти (США) за підтримки всесвітньо відомих науковців Роберта Торндайка та Бенджаміна Блума запропонував проводити міждержавні моніторингові дослідження,

застосовуючи тестування навчальних досягнень учнів. Розроблені тести з математики, природничих наук і читання для учнів 13-річного віку було перекладено вісьмома мовами і в 1959-1961 рр. використано в дванадцяти країнах світу. Набутий у процесі дослідження досвід використала Міжнародна асоціація з оцінювання навчальних досягнень (МАОНД), заснована 1961 р., започаткувавши регулярне проведення моніторингу навчальних досягнень учнів.

Слід зазначити, що хоча порівняння рівня досягнення стандартів у різних національних системах освіти було надзвичайно прогресивним у той період, проте тогочасний моніторинг не враховував інформації про оточення, в якому перебуває освітня система країни та ресурси, які вкладаються в освіту, що на сьогодні розглядається як обов'язкова умова об'єктивного оцінювання.

1973 р. світ побачив документ ОЕСР «Схема освітніх індикаторів для керівництва в прийнятті урядових рішень», який містив 46 індикаторів, зібраних у результаті п'ятирічного дослідження для визначення впливу освіти на особистість та суспільство [6, 25]. Але через економічні (нафтову кризу й скорочення видатків на освіту) та соціальні (зниження рівня народжуваності) причини моніторингових досліджень на міжнародному рівні не проводили. Основну увагу в цей час зосереджували переважно на проблемах освіти в обмеженому національними рамками контексті.

У 80-ті роки США знову повертаються до проблем рентабельності освіти, яка, в свою чергу, зосередила увагу на учнівських досягненнях і якості освіти, особливо після публікації результатів другого дослідження МАОНД, присвяченого успішності 13-річних учнів з математики, за оцінками якої рейтинг цієї та багатьох західноєвропейських країн виявився набагато нижчим, аніж Японії. Світ побачив державний документ «Нація в небезпеці» (1983). Привертаючи увагу до проблеми якості освіти, документ наголошував на важливості міжнародних порівняльних

досліджень навчальних досягнень учнів, які можна було б використовувати як віхи для розроблення рівня досягнень різних освітніх систем.

Проблема якості освіти вимагала переосмислення ролі освітньої мети в багатьох країнах. Тоді освітню мету зазвичай формулювали дуже загально, без відповідного узгодження з національними або міжнародними стандартами. Зазвичай вона містила загальні положення та опис того, як має бути організованою освіта для забезпечення всім рівного доступу. Змістові стандарти існували тільки в деяких країнах, зокрема у Фінляндії, Франції, Японії та деяких інших країнах. Поступово для вимірювання ефективності функціонування освітньої системи розвинуті країни починають конкретизувати навчальні досягнення учнів і розробляти процедури оцінювання.

Крім того, новими характеристиками *третього етапу* моніторингу стає збір даних не тільки про витрати на освіту та навчальні досягнення учнів, але й такі результати, як кількість випускників, безробітних тощо. Можна говорити в цьому контексті про початок зміни вимірювальної парадигми від вимірювання вкладених ресурсів до системного підходу, який передбачав розбудову нової моделі моніторингу системного бачення освіти.

80 – 90-ті роки стають часом завершення формування сучасної моделі моніторингу освіти, яка в узагальненому вигляді передбачає збір даних на різних рівнях освіти, з обов'язковим врахуванням контекстуальної інформації, ресурсного внеску, освітнього процесу та його результатів і передбачає інтерпретацію одержаних даних для окреслення подальших дій [7].

В Україні історія становлення системи моніторингу в освіті на національному рівні починається з 1997 року зі створення Центру моніторингу освіти при Інституті змісту і методів навчання Міністерства освіти України. З 1999 року його реформовано у відділ моніторингу якості

загальної середньої освіти Науково-методичного центру середньої освіти, який започатковує всеукраїнські моніторингові дослідження: якості основної навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (2001, 2003, 2004), якості засвоєння курсу фізики (1999), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002), стану фізичного, морального і психічного розвитку учнів та інфраструктури навчальних закладів, яка забезпечує збереження здоров'я школярів (2005). У 1999 році засновано першу в Україні організацію у сфері професійного оцінювання та відбору кадрів — Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України. У 2005 році утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами. З 2015 року, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [8].

Наразі Державною службою якості освіти проводиться моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти у порядку визначеному законодавством [9].

Отже, запровадження моніторингу освіти безпосередньо пов'язане з рухом економічно розвинених країн до підвищення результативності освіти шляхом поліпшення підзвітності освітніх систем в умовах збільшення витрат на освіту.

Література

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – Київ, Державна служба якості освіти, 2019. – 240 с.

2. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
3. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: Монографія. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.
4. Бабанский Ю.К., Поташник М.М. Оптимизация педагогического процесса: (В вопр. и ответах). – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Рад.шк., 1983. – 287 с.
5. Локшина О.І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 108-116.
6. Нова школа у нових громадах : посібник з ефективного управління освітою в об'єднаних територіальних громадах. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. – К., 2017. – 128 с.
7. Локшина О. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – С. 28-39.
8. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти / за ред. акад. пед. наук України В. Г. Кременя. — К: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 № 168 «Деякі питання Державної служби якості освіти України» Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF>